

A szisztematikus könyvtári katalógusrendszerek jövője

A tudomány fejlődésével, az egyetemes teauruszok, az adatbankok előretörésével a folyóiratokban rejlő információk feltárására képtelen szisztematikus katalógusok lassan elvesztik létjogosultságukat. A szakterületek mélyebb, specializált feltárását csak az adatbankok oldhatják meg. Ez nem jelenti azt, hogy meghatározott könyvtári célokra nem építhetők ki egyetemes szisztematikus katalógusok, ezeknek azonban pragmatikus célokot kell szolgálniuk. Különösen fontos az ilyen katalógusrendszerek olyan durva osztályozás szerinti fejlesztése, amely megkönnyíti a könyvtári állomány kényelmes hozzáférhetőségét, szabad elrendezését. Minél egyszerűbb ez a rendszer, annál hosszabb életű. Nem kell általános érvényűnek lennie, hanem a helyi igényekhez alkalmazkodva kell az általános célokat szolgálnia.

Mi lesz a könyvtári tárgyszókatalógusokkal?

A középkori jegyzékekből kialakult tárgyszórendszerek soha nem léptek fel a szisztematikus rendszerekhez hasonló magas igényekkel, nem kívánták visszatükrözni a tudományok összességét, de a gyakorlati célokat jól szolgálták. Bár rájuk is vonatkoznak a szisztematikus katalógusok ellen emelt kifogások, mégis több érv szól mellettük.

Minden nagyobb könyvtárban felmerülnek olyan általánosabb jellegű szakkérdések, amelyek mintegy előkészítik a mélyebbre ható tudományos kutatást. Ezek megválaszolásához nincs szükség a feltárt szakirodalom információinak teljességére, a hangsúly inkább a gyorsaságon van. Itt lényegesen fontosabb szerep jut a monográfiáknak, mint a folyóiratirodalomnak, az utóbbi feltárásának hiánya tehát nem tekinthető a katalógus fogyatékoságának. Az az érv, hogy a szakbibliográfiák nagy száma sem nyújtja az információk kívánt teljességét, még nem indok a szisztematikus katalógus kiépítésére, de az – egyéb szempontokból is indokolt – tárgyszókatalógus bizonyos mértékig pótolhatja ezt a hiányt.

Az adatbankok és a szakbibliográfiák a tudományos kutatás első frontján teljesítenek szolgálatot; mellettük a tárgyszókatalógus könnyű, gyors lehetőséget kínál bárki számára valamely szakterület általános áttekintéséhez, a könyvtárban meglévő irodalom egyszerű megközelítéséhez. Egymást kiegészítő, különböző feladatokról van tehát szó, amelyeket a könyvtáraknak egyaránt el kell látniuk.

Új problémák

Minél jobban működnek az irodalmi forrásokra utaló, világszerte létező rendszerek, annál erősebben nő az igény magának az irodalomnak a hozzáférhetősége iránt.

Fokozza a gondot, hogy nemcsak a speciális feltárás módszerei finomodnak, hanem mind több erősen szakosított folyóirat jelenik meg világszerte. Az egyre növekvő kínálattal az egyes könyvtárak nehezen tudnak lépést tartani.

A problémák megoldására több út is kínálkozik:

- központi kölcsönző könyvtár létesítése, elsősorban tudományos és műszaki folyóiratállománnyal;
- központi szakkönyvtárak létesítése egyes szakterületek kiszolgálására;
- az adatbankok csatlakoztatása hasonló elven működő központi katalógusokhoz. (Bármilyen kecsegtető ez a gondolat, megvalósítása egyelőre nehézségekbe ütközik.)

*

A specializált elektronikus adatbankok ésszerű alkalmazása lehetőséget nyújt a tudományos könyvtárak és a dokumentáció összekapcsolására. Ezt a lehetőséget pedig meg kell ragadni, mert a tudománynak égető szüksége van az információk és az azokat hordozó szakirodalom együttes, minél hézagmentesebb szolgáltatására.

/KALTWASSER, F. G.: Technologische Neuerungen in Bibliotheken und Informationsdiensten: ihr Einfluss auf Struktur und Funktion von Bibliotheken = EURIM 4 – A European conference on innovation in primary publication: impact on producers and users. Brussels, 23–26 March 1980. Proceedings, ASLIB. p. 67–70./

/VERVLIET, H. D. L.: Technological innovation in libraries and information services: their effects particularly on the structure and function of libraries = EURIM 4 – A European conference on innovation in primary publication: impact on producers and users. Brussels, 23–26 March 1980. Proceedings, ASLIB p. 71–74./

(Dezső Zsigmondné)

Kapcsolatok a könyvtárosi szakmában: hogyan mérhető fel egy ipari kutató–fejlesztő könyvtár munkája?

A Napier Kereskedelmi és Műszaki Egyetem (Napier College of Commerce and Technology) támogatásával a szerző 4 hónapot töltött a riccartoni (Nagy-Britannia) *Syntex Kutató Központban (Syntex Research Centre)*, ahol az intézet könyvtári és információs szolgáltatásait tanulmányozta.

A kutatóközpontot 1975-ben alapították a multinacionális Syntex Gyógyszerészeti Rt. kutató részlegeként új gyógyszervegyületek fejlesztésére, vizsgálatára és értékelésére. Az intézet kurrens kutatási területe a kardiovaszkuláris gyógyszerek kutatása lett. A központnak – közismert nevén a Scotsyn-nak – 80 munkatársa van, közülük mintegy 60 tudományos szakember. Hat osztályából négy tudományos osztály, ezek a következők: farmakológia, farmakológiai fejlesztés, toxikológia, klinikai kutatás. További két osztálya közül a kereskedelmi osztály foglalkozik a személyzeti, egészségügyi, biztonsági és a gondnoksági ügyekkel. Az ügyvivő igazgató osztálya valósítja meg az átfogó ellenőrzést, ezenkívül irányelveket dolgoz ki. Hozzá tartozik a könyvtár is.

A Napier Egyetem politechnikai jellegű intézmény, számos tudományterületen nyújt szakvizsgát, diplomát. Személyzeti fejlesztési programja keretében ösztönzi a konzultációs munka vállalását és az ipari üzemi gyakorlat megszerzését. Az általa szervezett 2–4 hónapos ipari szakmai gyakorlatok elsődleges célja *középtávon megvalósítható projektek tervezése és végrehajtása* az adott vállalat kívánságára.

A Scotsyn és a Napier Egyetem közös projektje keretében a szerző tanulmányozta a könyvtár állományát és szolgáltatásait, illetve ezeknek a központ tudományos munkájára gyakorolt hatását. A célkitűzés az volt, hogy vizsgálja meg az állományt minőségi szempontból, értékelje a Scotsyn személyzetének nyújtott szolgáltatások hatékonyságát, derítse fel, hogy a könyvtár milyen mértékben elégíti ki a felhasználói igényeket, illetve felel meg az elvárásoknak. Azt is meg kellett állapítani, hogy mely információs igényeknek nem tudtak eleget tenni, illetve melyek voltak az információs szolgáltatások közül a kevésbé igénybe vett típusok.

A projekt szükségessé tette a Scotsyn tudományos és könyvtári személyzetével való szoros együttműködést, az intézet tevékenységének, döntési mechanizmusának, valamint a könyvtári és információs szolgáltatások elemzési módszereinek ismeretét, a megfelelő módszerek kiválasztását és alkalmazását. A projekt végül javaslatokat tartalmazó részletes beszámoló készítését írta elő.

Gyógyszerkutatás

A gyógyszerekre vonatkozóan az egyes hatóságok minden országban szabványokban rögzítik a biztonsági és hatékonysági követelményeket. Ezek a követelmények növelik az egyes termékek költségeit és a fejlesztésre fordított idő mennyiségét, valamint a tájékoztatással kapcsolatos problémákat. Az USA-ban és az Egyesült Királyságban minden egyes klinikai használatra bocsátott új gyógyszer 10–15 éves munka eredménye, és több mint 10 millió fontba kerül.

A számos tudományos diszciplínában való szakértelmet igénybe vevő gyógyszerkutatási és -fejlesztési folyamat jellegzetes lépései: szintetizálás, farmakológiai vizsgálatok, dózis-meghatározás, toxikológiai és klinikai vizsgálatok.

A könyvtár tevékenységének elemzése

Az 1979. május 7-e és szeptember 14-e között rendelkezésre álló 19 hét munkabeosztása a következő volt:

1. fázis: Ismerkedés a Scotsynnal és a gyógyszeriparral. A könyvtári munka értékelésére vonatkozó irodalom áttekintése (1–4. és 9. hét).
2. fázis: Tanulmányterv készítés (5–8. hét).
3. fázis: Információgyűjtés (11–13. hét).
4. fázis: Az összegyűjtött adatok értékelése (16., 17. és 19. hét).

Szabadság: 10., 14., 15., 18. hét.

A Scotsyn Könyvtárának feladatai az alábbiakat ölelik fel: információs igények meghatározása, a szükséges információk beszerzése dokumentum vagy egyéb formában, a szokásos könyvtári szolgáltatások biztosítása, témafigyelés, szóbeli tájékoztatás, dokumentumok szolgáltatása a Scotsyn személyzetének, belső tudományos riportok archiválása.

A könyvtár 85 folyóiratra fizet elő, könyvállománya mintegy 850 egység, az évi gyarapodás 300 tétel. Kiadja a *Libline* című heti témafigyelő bulletint. Online információkeresést végez a DIALOG és a BLAISE rendszerek útján, fotómásolatokat szolgáltat, könyvtárközi kölcsönzési és fordítási szolgáltatást lát el.

A könyvtár gyógyszerész-diplomával rendelkező vezetőjének könyvtárosi és információs képzése is van. A két beosztott könyvtáros közül az egyik rendelkezik információs képzéssel. A könyvtár vezetője tagja minden új vegyület fejlesztésével foglalkozó kutatócsoportnak.

A könyvtári és információs szolgáltatások elemzésének problémájával korábban *Lancaster* [1], *King* és *Bryant* [2], továbbá *Orr* [3, 4] foglalkozott. Munkájuk jelentős segítség volt a Scotsyn könyvtárának és szolgáltatásainak vizsgálata folyamán.

Hosszú viták után olyan döntés született, hogy a nagytömegű statisztikai adatokon alapuló elemző módszerek helyett az ún. „csomag” elvet kell alkalmazni, amely nemcsak a könyvtár gyűjteményének és szolgáltatásainak használatáról gyűjt statisztikai adatokat, hanem figyelembe veszi a felhasználók objektív és szubjektív véleményét is. Így alakult ki az a tanulmányterv, amely az alábbi területek vizsgálatát tűzte ki célul:

Állomány

Az állomány igénybevételeinek mértéke; a minőség

elemzése annak tükrében, hogy az információk igényeket milyen mértékben elégíti ki; szakirodalmi igény a dokumentum kora szerint; beszerzési és feldolgozási költségek viszonyítása.

Szolgáltatások

A szolgáltatások iránti igény mennyiségi szempontból; az egyes szolgáltatási igények kielégítésének mértéke saját forrásokból; vannak-e a felhasználók számára nem hozzáférhető szolgáltatások; a *Libline* elemzése.

Könyvtárvezetés

A könyvtári munka és a rendelkezésre álló erőforrások; hatékonyság; a rendelkezésre álló források és a felhasználói igények közötti eltérés; információáramlás a Scotsyn tudományos és igazgatási közösségéből a könyvtárba.

Felhasználók

A tudományos információ iránti igény meghatározása, a szokások és preferenciák vizsgálata.

Az informálódás elsődleges eszköze a felhasználókkal készített interjú volt, amely az alábbi szempontokra terjedt ki:

- a) a könyvtár igénybevételének jellege és mértéke;
- b) az *Orr* [4] által tárgyalt könyvtári tevékenységek rangsorolása,
- c) a *Libline* értékelése,
- d) a könyvtárat is érintő speciális tudományos kérdések,
- e) az új információk fontossága az intézetben folyó tudományos munka szempontjából,
- f) egyéb (nem könyvtári) források,
- g) az olvasás és az ismeretek naprakész szinten tartása,
- h) a tudományos kommunikációval kapcsolatos nézetek, ennek fontossága és kielégítő volta szempontjából,
- i) kommunikációs kapcsolatok a Scotsynban.

Az informálódásra fordított idő mennyiségi adatainak rögzítésére munkanapló készült.

A felhasználóktól kapott információk az elemzések közben kiegészültek a könyvtár igénybevételére vonatkozó statisztikai adatokkal (a leggyakrabban kért folyóiratok, a nem saját forrásból fedezett igények aránya stb.).

A projekt hatása

A felmérés olyan „információcsomagot” eredményezett, amely a jövő évtizedben alapja lehet a könyvtári szolgáltatások tervezésének. Ezen túlmenően, a projekt ösztönzőleg hatott az intézet tudományos szakembereire és vezetőire, hogy a könyvtár és a szakirodalom igénybevételének kérdését konstruktív módon közelítsék meg.

A szerző 34 szakemberrel, illetve vezetővel készített interjút. A megkérdezettek számos tudományterületet képviseltek, és sokféleképpen közelítették meg a szakirodalommal és a naprakész tájékozottsággal kapcsolatos kérdéseket. Többségük pozitív módon nyilatkozott, bár voltak szkeptikusok és akadt néhány közömbös is. A szerző megismerte kutatási munkamódszereiket, a szakirodalommal és a könyvtárral kapcsolatos tapasztalatokat, lehetősége nyílt arra is, hogy egy „profitra épülő” intézményben dolgozva számos tapasztalattal gazdagodjék.

Kétségek nélkül bebizonyosodott, hogy a könyvtár igen fontos szerepet tölt be az iparban. A Scotsyn könyvtára nagymértékben járul hozzá a kutatóközpont hatékonyságához, a személyzet szakmai színvonalának folyamatos emeléséhez, a tudományos célkitűzések eléréséhez.

Irodalom

1. LANCASTER, F. W.: The measurement and evaluation of library services. Information Resources Press, 1977.
2. KING, D. W.–BRYANT, E. L.: The evaluation of information services and products. Information Resources Press, 1971.
3. ORR, R. H.: Development of methodologic tools for planning and managing library services. III. Standardised inventories of library services = Bulletin of the Medical Library Association, 56. köt. 1969. p. 380–403.
4. ORR, R. H.: Progress in documentation: measuring the goodness of library services; a general framework for considering quantitative measures = Journal of Documentation, 29. köt. 1973. p. 315–331.

/McELROY, A. R.: Liaison in librarianship: evaluating an industrial R and D library = SLA News, 1980. 159. sz. p. 149–155./

(Fazekas Zsuzsa)

AV-anyagok könyvtárközi kölcsönzésének és hozzáférhetőségének vizsgálata az Egyesült Királyságban

A könyvtárak AV-anyagokkal való ellátottsága mind fontosabb követelmény. Az oktatási intézmények könyvtárai e téren már régebbi hagyományokkal rendelkeznek, a többi könyvtár azonban csak most tanul „járni” AV-ügyekben.

A *British Library Lending Division (BLLD)* kezdeményezésére 1979-ben felmérés készült az AV-anyagok könyvtárközi kölcsönzésének és hozzáférhetőségének helyzetéről és perspektíváiról. A felmérés első fázisában